

بررسی علل افت تحصیلی در دانش آموزان دختر مقطع ابتدایی شهر رشتخوار

اکرم قرشی نوق

کارشناس رشته روانشناسی، دانشگاه پیام نور رشتخوار- ایران
akram.gh6213@gmail.com

چکیده

لازمه یک نظام آموزشی مطلوب که تامین کننده آینده روشن برای جامعه باشد، برخورداری یکایک افراد آن جامعه از تعلیم و تربیت است به طوریکه تمامی استعدادهای بالقوه شکوفا شده و پرورش یابند و در مراحل مختلف تحصیلی با مشکل تحصیلی مواجه نشوند. یکی از این مشکلات که ممکن است در مسیر پیشرفت تحصیلی دانش آموزان خلل ایجاد کند «افت تحصیلی» است. بنابراین هدف این تحقیق بررسی علل افت تحصیلی در دانش آموزان دختر مقطع ابتدایی شهر رشتخوار می باشد که به روش توصیفی انجام شده است. نتایج نشان دادند که در افت تحصیلی دانش آموزان دختر مقطع ابتدایی علل متعددی دخالت دارند که برخی از این عوامل عبارتند از: عدم آگاهی خانواده ها از وضعیت تحصیلی فرزندان، عدم پیگیری وضعیت تحصیلی فرزندان توسط خانواده ها، ازدواج زودرس در مقطع ابتدایی، فرهنگ عدم توجه به تحصیل فرزندان دختر در برخی خانواده ها و وضعیت اقتصادی حاکم بر خانواده ها. بنابراین مجموعه این عوامل باعث شده است که دختران مقطع ابتدایی شهرستان رشتخوار در برخی پایه ها دچار افت تحصیلی شده و این موضوع ترک تحصیل را به دنبال دارد.

کلیدواژه‌ها: افت تحصیلی، ترک تحصیل، دانش آموز، مقطع ابتدایی، رشتخوار

مقدمه

کاهش عملکرد تحصیلی دانش آموزان یک نگرانی برای آموزش و پرورش هر جامعه ای است (یانگ و همکاران، ۲۰۱۸). در چند دهه اخیر پیشرفت چشمگیری در زمینه گسترش دسترسی به امکانات آموزشی وجود داشته است اما همچنان دستاوردهای دانش آموز کم و دانش آموزان دچار افت تحصیلی شده اند (شاترو، ۲۰۲۱). از طرفی امروزه نظام تعلیم و تربیت هر جامعه زیربنای توسعه اجتماعی - اقتصادی، سیاسی و فرهنگی آن جامعه به شمار می‌رود. بررسی عوامل پیشرفت جوامع پیشرفته نشان می‌دهد که همه این کشورها از آموزش و پرورش توانمند، مؤثر و کارآمدی برخوردارند (طالب زادگان، ۱۳۷۸: ۷۲). در زمان‌های دور که حجم اطلاعات محدودتر بود، شیوه‌ی مورد استفاده به راحتی می‌توانست از عهده‌ی به خاطر سپاری و پیوند اطلاعات با یکدیگر و بنای یافته‌های جدید بر آید. ولی اکنون که حجم اطلاعات مرزهای محدود قبلی را درنوردیده است، روشهای سنتی مطالعه نمی‌تواند در مورد اطلاعات انبوه فعلی کارساز باشد. عامل دیگری نیز در تغییر دادن روش سنتی مطالعه مهم به نظر می‌رسد، و آن انتظاری است که از یادگیرنده می‌رود. قبلاً بر حفظ طوطی وار مطالب در حافظه تأکید می‌شد، ولی اکنون از یادگیرنده انتظار می‌رود که علاوه بر حفظ دانش، توان درک، فهم و کاربرد آن را نیز داشته باشد. به عبارت دیگر، تأکید بر توانایی‌های بالاتر شناختی و راهبردهای یادگیری کارآمد، یکی دیگر از عوامل تغییر در روش مطالعه است. آموزش و پرورش یکی از قدیمی‌ترین نهادهای اجتماعی است که از بدو تشکیل زندگی گروهی انسان و در پاسخ به نیاز انسا نها در روابط متقابل به شکل ابتدایی خود وجود داشته‌است. آموزش و پرورش رسمی از اوایل قرن حاضر به صورت یک نظام فراگیر، ابتدا جوامع پیشرفته و متعاقب آن سراسر جوامع در حال پیشرفت را فرا گرفته است و امروز جامعه‌ای نیست که این نظام نقشی در تحول و پیشرفت آن نداشته باشد. (فومنی، ۱۳۸۲، ۱۳)

قلمرو رشد و فعال شدن استعدادها و تواناییهای آدمی را زمان- مکان (جایگاه) یا شرایط زمانی- مکانی (موقعیت) تعیین می‌کند و جهت می‌دهد. بنابراین تربیتی سودمند و اثربخش خواهد شد که آن شرایط را در نظر بگیرد و با آنها هماهنگ باشد و یا بتواند شرایط نامطلوب را به شرایط مطلوب تغییر دهد. به عبارت دیگر رشد و تکامل و فعال شدن استعدادها و تواناییهای هر شخص، مستلزم وجود سالم: خانواده سالم، جامعه سالم و موقعیت (مجموع شرایط زمانی- مکانی موثر) سالم است و توأم بودن آنها از ضرورت‌های آموزش و پرورش موثر و موفق است. (شعاری نژاد، ۱۳۸۱، ۲۱).

لازمه یک نظام آموزشی مطلوب که تامین کننده آینده روشن برای جامعه باشد، برخورداری یکایک افراد آن جامعه از تعلیم و تربیت است به طوریکه تمامی استعدادهای بالقوه شکوفا شده و پرورش یابند (نفیسی، ۱۳۷۶: ۱۵). عدم تکمیل تحصیلات در دوره های اولیه تحصیل ضایعات فردی و اجتماعی متعددی به دنبال دارد. نوجوانانی که در سنین پایین به ایفای نقش و رفتار بزرگسالان می‌پردازند در بزرگسالی متحمل خسارات فراوانی می‌شوند. هرچقدر نوجوانان تجارب آموزشی بیشتری در دوران نوجوانی کسب نمایند، بهتر می‌توانند آماده رویارویی با چالش های زندگی در دوره بزرگسالی باشند (پیرسون و نیوکامب، ۲۰۰۰: ۵۶۷).

در این میان خانواده شرایطی را فراهم می‌آورد که می‌تواند در زندگی تحصیلی آتی فرد نقش اساسی داشته باشد. تجارب خانوادگی می‌تواند در عملکرد تحصیلی فرد مؤثر باشد و از این رو در زندگی بعدی فرزند اثر بسزایی دارد (رامبرگر، ۱۹۹۵: ۶۰۱). جعفر طباطبایی، سرفرازی (۱۴۰۲) مطالعه ای با موضوع واکاوی افت تحصیلی دانش آموزان ابتدایی با تأکید بر آموزش مجازی برنامه شاد در پاندمیک کرونا انجام دادند. نتایج نشان داد که در یک نگاه کلی افت تحصیلی معضل چندجانبه‌ای است که شیوه‌های پیشگیری از آن نیز چندجانبه و نیازمند همکاری و آگاهی مستمر والدین، مربیان و دانش‌آموزان از یک‌سو و برنامه‌ریزی‌های مسئولان آموزش و پرورش از سوی دیگر است. یکی از پژوهش‌ها نشان می‌دهد که ترک تحصیل کنندگان بیشتر از خانواده‌هایی هستند که دارای درآمد پایین هستند. نتایج این مطالعه حاکی از آنست که دانش‌آموزانی که از خانواده‌های کم درآمد جامعه هستند معمولاً شانس ترک تحصیلشان دوبرابر خانواده‌هایی است که درآمدی بیش از ۲۰ درصد پایین

1 Yung et al.

2 Saturaev

جامعه دارند (مک میلن و همکاران، ۱۹۹۷: ۳۴۲). به عبارت دیگر وضعیت اجتماعی - اقتصادی خانواده رابطه معکوس با افت تحصیلی دارد (آستین، اکلند، ولفورد، ۱۹۶۴ و واگنر، شان ۱۹۶۷ به نقل از زارع شاه آبادی، ۱۳۸۱: ۷۱). عواملی چون پایین بودن درآمد، مسکن نامناسب، عدم سرپرستی و حضور پدر و مادر در خانواده و کثرت فرزندان بر ترک تحصیل فرزندان تاثیر دارد. مشکلات والدین در راه کوشش و تلاش برای معاش و گرفتاری های بی شمار آنها در این رابطه معمولاً والدین را از اوضاع واحوال فرزندان خود غافل می نماید و در حقیقت رابطه صحیحی را که لازمه یک زندگی سالم است مختل می سازد و اثرات این نوع زندگی در ظرف چند سال موجب تخریب نیروهای بالقوه آنان می گردد.

از بین بردن بی سوادی، بی کاری، محرومیت و بسیاری از مشکلات و نارسائی های دیگر اجتماعی را باید در کارکرد مدرسه جستجو کرد. مدرسه مکانی است که در آن بهتر از هر جای دیگر میراث فرهنگی هر قوم می تواند منتقل شود و استعداد های بالقوه دانش آموزان پرورش یابد و آنان را برای شرکت فعال در جامعه آماده سازد. همچنین مدرسه با پرورش رفتارها و توانائی هایی که مردم برای شرکت در تغییرات و رویارویی با آنها بدان نیاز دارند، راه را برای تجدید حیات اجتماعی هموارتر می کند. عدم موفقیت نظام های آموزش در انجام این رسالت در بسیاری از مواقع به صورت افت یا شکست تحصیلی بروز می کند که شامل کیفیت ضعیف یادگیری دانش آموزان، تکرار پایه و ترک تحصیل است. افت تحصیلی در کشور ما از پدیده های مهم سازمان آموزش و پرورش است که به صورت یک مسأله ای مهم درآمده که نظر غالب جامعه شناسان و روانشناسان و مربیان تربیتی را به خود جلب کرده است. پدیده ای که هر ساله مقادیر قابل توجهی از منابع و سرمایه های انسانی و اقتصادی جامعه را تلف نموده و آثار مخرب و ناگواری را نیز در حیات فردی، خانوادگی و اجتماعی افراد مردود به جای می گذارد. باید به مسأله افت تحصیلی اندیشید، زیرا خسارت ناشی از این پدیده که باعث پژمردگی حیات و سرخوردگی یک انسان و داغ شکستی که برای یک عمر بر روان فرد نقش بسته، با تکرار یک سال یا بیشتر، بهبود نمی یابد (اظهار ندامت دانش آموزان مدارس بزرگسال یا شبانه اعم از دختر و پسر گویای این امر است). ارائه آموزش و پرورش یکسان هم برای همه دانش آموزان به رغم تفاوت های فردی، مسائل و مشکلات عاطفی در خانواده و تفاوت های اجتماعی، اقتصادی و به خصوص فرهنگی خانواده ها می تواند از عوامل ایجادکننده افت تحصیلی محسوب شود. از آنجا که تفاوت فرهنگی خانواده ها به ویژه مناطق مختلف کشورهای در حال توسعه، غالباً بارز و آشکار است، نظام آموزش و پرورش نمی تواند برای همه طبقات اجتماعی کارآیی لازم را داشته باشد. از این رو بسیاری از کودکان و نوجوانان، بخصوص در مناطق محروم به رغم هوش و استعداد از ادامه تحصیل باز می مانند.

در این تحقیق سعی شده است تا ریشه های «افت تحصیلی» در مقاطع متوسطه را در شهر سنگان تا حد امکان شناخته و همچنین مقایسه ای از جهت میزان افت در بین دانش آموزان دختر مقطه مقطع ابتدایی را مورد بررسی قرار دهد. چرا که شناخت این عوامل و برخورد مدبرانه با آن می تواند کارآیی نظام مزبور را افزایش داده و جاده علم دانش را برای پیمودن نسل های جوان هموارتر سازد.

بیان مسأله

یکی از مسائل مهمی که گریبانگیر نظام های آموزشی، به خصوص نظام آموزش و پرورش در کشورهای جهان سوم است، مسئله افت تحصیلی می باشد که هر سال مبالغ قابل توجهی از بودجه کشور و نیز منابع انسانی را به هدر می دهد و آثار ناگواری بر حیات افراد و پیکر جامعه وارد می سازد. با در نظر گرفتن اینکه منابع و امکانات کشورهای مزبور، اندک بوده، لزوم صرفه جوئی و دقت در مصرف و تخصیص این منابع به بخش های مختلف اقتصادی و اجتماعی بیشتر از پیش احساس می شود. از طرفی با توجه به رشد فزاینده جمعیت در کشورهای فوق الذکر و جوانی هرم سنی آنها و نیاز روز افزون آنها به فضای آموزشی، با اشغال فضای آموزشی در کلاسها توسط دانش آموزان افت کرده، مشکل باز هم حادتر می گردد.

بنابراین توجه روز افزون به معضل افت تحصیلی، بالاخص در کشورهای در حال توسعه نظیر کشور ما که هنوز هم درگیر این مشکل می باشد، ضروری است کوششها گرچه فراوان صورت گرفته است، ولی هنوز نیاز اساسی به توجه مسئولان به این مسئله عمیقاً احساس می شود تا از طریق شناسائی عوامل مؤثر در افت تحصیلی، راههای کاهش آن ارائه گردد. این پدیده که به یک مسأله فراگیر و گسترده در جامعه تبدیل شده است، مانعی جدی برای رسیدن به اهداف عالی آموزش و پرورش می باشد که

مقامات رسمی کشور را به چاره جویی و اقدام عملی در جهت اصلاح و رفع و یا پیشگیری آن وا می‌دارد « افت تحصیلی» مسأله‌ای نیست که بتوان آن را نادیده گرفت، چرا که از سالها قبل این پدیده در نظام آموزشی ما وجود داشته و تا الان ادامه دارد. این میزان ظاهراً در دوره متوسطه بیش از سایر مقاطع تحصیلی می‌باشد و عوامل بسیاری در آن دخالت دارد و همین امر باعث شده است تا عده زیادی از دانش‌آموزان، اصطلاح ریزشی و ریزشی مضاعف را به خود بگیرند و برخی هم به علت عدم کوشش درسی دچار ترک تحصیل بشوند.

موضوع و سوال کلی این تحقیق آن است که :

« کدام عوامل اجتماعی در افت تحصیلی دانش‌آموزان کشور ما تأثیر دارند»

این یک موضوع کلی و گسترده است که برای کشف عوامل آن، گروهی بزرگ از محققان لازم است که با هزینه بسیار زیاد و همچنین با صرف زمانی طولانی به تحقیق مشغول شوند و چه بسا مشکلات بسیاری هم از جنبه‌های مختلف باعث کندی حرکت آنها شده و به علل متفاوت بودن شرایط و موقعیت مکانی و اجتماعی و فرهنگی و غیره نمی‌توان به دلایل ثابتی که همه کشور را در برمیگیرد رسید، اگر چه برخی از دلایل مشترک هم وجود داشته باشد. به همین دلیل سعی شده است تا موضوع تحقیق را هم از جنبه مکانی و هم از جنبه بررسی علل و عوامل آن محدودتر ساخت و روشن‌تر و واضح‌تر بیان کرد. بنابراین موضوع بالا که کلی و گسترده بود به عنوان زیر تغییر پیدا کرد.

سوال اصلی تحقیق

« علل اجتماعی افت تحصیلی دانش‌آموزان دختر سال مقطع ابتدایی در شهر سنگان کدام است؟ »

پرسش بالا، پرسش اصلی و آغازین تحقیق است که سعی می‌شود، عوامل جامعه‌شناختی آن، مورد بررسی و پژوهش قرار گیرد. عنوان بالا مشخص می‌کند که این تحقیق در مقطع متوسطه که شامل دانش‌آموزان دختر می‌باشد، در شهر سنگان صورت می‌پذیرد. در این تحقیق سعی می‌شود که میزان افت تحصیلی دانش‌آموزان متوسطه را بررسی کند. چرا که گفته‌های مدیران، دبیران، خود دانش‌آموزان و شواهد دیگر از جمله نتایج امتحانات (کارنامه) دانش‌آموزان در این زمینه بیانگر این است که سالانه صدها نفر در همین مقطع دچار افت تحصیلی و در نهایت، ترک تحصیل می‌شوند و این موضوع در یک شهر نسبتاً کوچک، مشکل بزرگی را برای جامعه و نظام اجتماعی کل به وجود آورده و پیامدهای زیادی از جنبه‌های مختلف ببار می‌آورد. خصوصاً از جنبه‌های مختلف رفتاری که باعث انواع انحرافات، کجرویها، ناهنجاریها و جرمها شده و یا تن دادن به انواع کارهای ساده با مزد ناچیز و توهین‌های زیاد از عوارض دیگر این بیکاری است بنابراین می‌توان مفهوم « افت تحصیلی» را که از متن نظام بزرگی به نام نظام آموزش و پرورش بر می‌خیزد، یک مشکل، درد اجتماعی و در نهایت یک مسأله اجتماعی دانست که باید در مورد آن بررسی عمیق صورت گرفته و راه‌حلهای ممکن را برای رفع این معضل ارائه داد.

اهمیت و ضرورت پژوهش

در عصری که اطلاعات فراگیر شده است، افراد لاجرم در صحنه ارتباط متقابل اجتماعی و زیستن در حال و رفتن به آینده، ضروری می‌بینند که بخشی از آن اطلاعات را در حد نیاز کسب نمایند. و در جهان تکنولوژی نوین با فرهنگهای متنوع و متفاوت، دانش و اطلاعات، آگاهیها و اندیشه‌های زاینده و مولد، فرهنگ خوب زیستن و ارزشهای ملی و انسانی و جامعه‌پذیری سالم، یعنی نوعی تطابق مثبت و سازنده باید به نسلهای بعد منتقل شود و همچنین آماده سازی نسلهای آتی برای ساختن آینده‌ای ایده‌آل، که سرنوشت چنین جامعه‌ای را خود در دست داشته باشند پس کدام نهاد و سازمان بهتر از آموزش و پرورش خصوصاً در عصر جدید می‌تواند این نقشها و وظایف مهم را عهده‌دار شود.

آموزش و پرورش کشور ما میلیونها دانش‌آموز از مقطع ابتدایی تا متوسطه را در زیر چتر خود جمع کرده و با صرف هزینه‌های زیاد و بکارگیری مربیان، معلمان و امکانات آموزشی و غیره اجرای وظایف مهم و خطیر ذکر شده را عهده دار شده‌اند تا بتوانند کودکان و نوجوانان امروز را سالم، کارآمد و موفق از متن نظام به جامعه کشیده و آنها را قادر نمایند تا در سطح جهانی پایه‌پای پیشرفت علم و تکنولوژی و برای رفع نیازهای واقعی انسانها چه در سطح ملی و فراملی حرکت نمایند و جامعه کشور خود را در عرصه جهانی پایدار و سرفراز سازند.

ولی می‌بینیم که چگونه پس از گذشت یک سال در مقطع مختلف تحصیلی، عده‌ای از دانش‌آموزان به علل مختلف در تحصیل علم و دانش از حد متوسط کل دانش‌آموزان تنزل کرده، در جا می‌زنند، یا مجبور به تکرار پایه می‌شوند یا مردود شده و در نهایت از ادامه تحصیل در کلاس درس خودداری می‌کنند و دچار تحصیل می‌شوند. دانش‌آموزان بخش وسیعی از عناصر تشکیل دهنده نظام آموزش و پرورش می‌باشند.

یکی از مهمترین مسائل اجتماعی در میان دانش‌آموزان در نظام آموزشی و پرورش، بحث «تکرار پایه» است که مستلزم سرمایه‌گذاریهای اضافی زیادی است. بحث تکرار پایه در نظام آموزش و پرورش بحث جدیدی نیست. پدیده‌ای است که از دهها سال قبل در نظام‌های آموزشی وجود داشته است، روندی که ما از آن به عنوان «افت تحصیلی» یاد می‌کنیم. وظیفه اصلی آموزش و پرورش تعلیم و تربیت است و تربیت از دیدگاه اقتصادی نوعی سرمایه‌گذاری به شمار می‌رود. لذا باید در صدد بود تا چنین سرمایه‌گذاری عظیمی که بخش عمده‌ای از سرمایه‌های کشور را به خود اختصاص می‌دهد. صحیح برنامه ریزی گردد تا ضایعات آن به حد اقل برسد. بدین جهت هر گونه ضایعه‌ای که موجب تلف شدن سرمایه شود و نتیجه مطلوب از آن به دست نیاید «افت» نامیده می‌شود. چرا که هر ساله دهها میلیارد ریال بودجه کشور را به هدر می‌دهد و نیروهای بالقوه انسان جامعه را از آموزش و پرورش خارج می‌کند و به این ترتیب عظیم ترین سرمایه‌های جامعه که همان نیروهای انسانی بی‌ثمر می‌ماند.

ریشه‌های این مشکل و مساله بزرگ و حاد از کجاست؟ آیا این یک مشکل درون سازمانی است یعنی از متن و درون نظام آموزش برخوردار است، یعنی نظام آموزش نمی‌تواند با برنامه‌ها، اصول و قواعد داخلی خود، چگونه این دانش‌آموزان را بر اساس نیازهای روز جامعه تربیت کند یا مشکل برون سازمانی است، یعنی از سطح علمی و معرفتی کل جامعه و نهادینه نشدن تحصیل علم. وضع ناپه‌نجان و نامطلوب سیستم اقتصادی و طبقاتی جامعه‌ها و یا ترکیبی از آنها ناشی می‌شود؟ می‌بینیم مشکلات آموزش و پرورش از جمله مساله «افت تحصیلی» به حدی بغرنج شده است که هر ساله دهها و صدها کتاب و مجله و نشریه در جهان، خصوصاً در ایران در این مورد چاپ شده است و سمینارهای مختلف که غالباً جامعه‌شناسان و روانشناسان را به بررسی و تجربه و تحلیل و ارائه راه‌حل دعوت می‌نمایند برگزار می‌شود، پس به نظر محقق، انتخاب موضوع آنقدر اهمیت داشته است که به بررسی علل و عوامل عمده آن که موجب عدم کارایی نظام آموزشی و پرورش کشور شده و سبب اتلاف و هدر رفتن سرمایه‌های مادی و معنوی یک ملت می‌شود، پرداخته شود و با ارائه راه‌حل برخاسته از متن فرهنگ و ارزشهای ملی و دینی کشورمان هشداری برای مسئولین و دست‌اندرکاران سازمان تعلیم و تربیت و دولت مجری قوانین باشد تا بتوانند با تصحیح و تقویت برنامه‌های آموزشی جدید، چنین بحرانی را از جامعه ما بزدايند و با تقویت انگیزه تحصیل علم در اندیشه‌های نسل جوان، جامعه را به سوی پیشرفت واقعی و تمدن حقیقی سوق دهند.

اهداف پژوهش

اهداف اصلی

در این تحقیق ما بدنبال دستیابی به اهداف زیر هستیم :

تبیین و توصیف علل افت تحصیلی دختران مقطع ابتدایی شهر رشتخوار

اهداف جزئی:

- تبیین و توصیف تاثیر خانواده بر افت تحصیلی
- تبیین و توصیف تاثیر اجتماع بر افت تحصیلی
- تبیین و توصیف تاثیر مدرسه بر افت تحصیلی
- تبیین و توصیف تاثیر عوامل فردی بر افت تحصیلی

فرضیات تحقیق

- بین نقش خانواده و افت تحصیلی دانش‌آموزان رابطه وجود دارد.
- بین نقش اجتماع و افت تحصیلی دانش‌آموزان رابطه وجود دارد.

- بین نقش مدرسه و افت تحصیلی دانش آموزان رابطه وجود دارد.
- بین نقش عوامل فردی و افت تحصیلی دانش آموزان رابطه وجود دارد.

تعریف نظری متغیرها

نظام آموزش و پرورش

یکی از نظام‌های مهم اجتماعی است که رسالت آن علاوه بر انتقال میراث فرهنگی و تجارب بشری به نسل جدید، ایجاد تغییرات مطلوب در شناختها و در نهایت رفتار کودکان، نوجوانان و جوانان است (صافی، ۱۳۸۲، ۱).

پایه تحصیلی

منظور از پایه تحصیلی، یک مرحله از تعلیمات عمومی است که معمولاً دوره آن یکسال است. (دارپور، ۷۰-۱۳۶۹، ۲۱).

مدرسه

از مهمترین نهادهای اجتماعی، تربیتی و آموزشی و اصلی‌ترین رکن تعلیم و تربیت است. که به منظور تربیت صحیح دانش‌آموزان در ابعاد دینی، اخلاقی، علمی و آموزشی، اجتماعی و کشف استعدادها و هدایت و رشد متوازن روحی و معنوی و جسمانی آنان بر اساس اهداف مصوب دوره‌های تحصیلی، برابر ضوابط و دستورالعمل‌های وزارت آموزش و پرورش تأسیس و اداره می‌شود. مدرسه با همکاری کلیه کارکنان و با مشارکت دانش‌آموزان و اولیاء آنان زیر نظر مدیر مدرسه اداره می‌شود (مصوبات شورای آموزش و پرورش، شورای عالی آموزش و پرورش، ۱۳۸۲، ۱۸۰).

تکرار پایه

فرایندی است که به موجب آن، دانش آموز به دلایلی همچون عدم موفقیت در امتحانات و یا دلایل مشابه، مجبور به گذراندن همان پایه تحصیلی در سال بعد است.

تکرار کننده پایه

دانش آموز است که به دلیل عدم موفقیت در امتحانات یا غیبت از مدرسه و سایر دلایل. همان پایه تحصیلی را برای دومین بار تکرار می‌کند، به عبارت دیگر تکرار کننده پایه عبارت است از دانش آموزی که در یک سال تحصیلی معین یک واحد از ظرفیت یک مدرسه را به خود اختصاص داده باشد (دانش‌آموز ثبت نام کرده هنگام جمع‌آوری آمار دانش‌آموزان در آذرماه) و طبق آمار نتایج امتحانات موفق به گذراندن امتحانات خرداد و شهریور نباشد (دارپور، ۷۰-۱۳۶۹، ۲۲).

ترک تحصیل

فرایندی است که طی آن دانش آموز قبل از اتمام یک دوره یا مقطع تحصیلی، مدرسه را به صورت موقت یا دائم ترک می‌کند. به این ترک تحصیل که پیش از پایان یک دوره مشخص از تحصیل صورت می‌گیرد، ترک تحصیل زودرس می‌گویند.

ترک تحصیل کننده

دانش آموزی است که پس از ثبت نام در یک دوره آموزشی. قبل از به پایان رساندن آن دوره، تحصیل را نیمه کاره رها کرده و مدرسه را ترک می‌نماید (فومنی، ۱۳۸۲، ۱۶۶).

شکست یا افت تحصیلی^۳

عبارت است از وقوع ترک تحصیل زودرس و تکرار پایه تحصیلی در نظام آموزش و پرورش یک کشور. افت تحصیلی عبارت است از اتلاف نیروی انسانی و اقتصادی در سیستم آموزش و پرورش قبل از به ثمر رسیدن اهداف و برنامه‌های سیستم. اتلاف ناشی از ترک تحصیل زودرس برای هر یک از دانش‌آموزان ترک تحصیل در هر یک از پایه‌های دوره آموزشی مشخص عبارت است از معادل هزینه یک سال تحصیلی (معیری، ۱۳۷۱). افت در لغت به معنای نقصان و کاستی است. افت تحصیلی یعنی بازماندن دانش آموز از دوران معمول تحصیلی به هر شکل و عنوان، بدین ترتیب افت تحصیلی دارای جنبه‌های مختلفی چون

مردودی، تکرار پایه، ترک تحصیل، تأخیر ورود به نظام آموزشی و کیفیت نازل نتایج تحصیلی می باشد. در دایره المعارف تعلیم و تربیت، تعریف افت تحصیلی چنین آمده است:

افت تحصیلی واژه‌ای است که به مجموع سالهای تحصیلی که به وسیله تکرار کنندگان پایه^۴ و ترک تحصیل کنندگان^۵ تلف می‌شود. گفته می‌شود از دو جزء تکرار پایه و ترک تحصیل، تکرار پایه زیان آورتر است، زیرا تکرار کنندگان پایه، مدت طولانی‌تری در مدرسه باقی می‌مانند و این سبب تلف شدن سرمایه می‌گردد (داریاپور، ۷۰-۱۳۶۹، ۲۳).

خانواده

یکی از عمده ترین نهادهای اجتماعی در جامعه سنتی و جدید است. بر اساس تعریف ایس و همکارش^۶ (۱۹۸۹): «دو نفر که از طریق ازدواج با یکدیگر زندگی می‌کنند و منابع مشترک اقتصادی در یک دوره معین را دارند، خانواده تشکیل می‌دهند» در اینجا ازدواج اساس تشکیل خانواده است و خانواده با تولد فرزندان توسعه می‌یابد (آزاد ارمکی، ۱۳۷۷، ۱۸۶).

پیشینه تحقیق

امروزه یکی از بحرانهای نظامهای آموزشی در کشورهای مختلف، بویژه کشورهای جهان سوم، مساله افت و شکست تحصیلی است. بسیاری از محققان، جامعه شناسان و روانشناسان بر حسب دیدگاههای خاص خود به این مساله نگرسته و این پدیده را مورد پژوهش و بررسی قرار داده اند. در اینجا به برخی از تحقیقات انجام گرفته در داخل و چه در خارج از کشور اشاره ای می‌کنیم.

جعفر طباطبایی، تکتیم سادات، & سرفرازی، الهه. (۱۴۰۲). واکاوی افت تحصیلی دانش آموزان ابتدایی با تاکید بر آموزش مجازی برنامه شاد در پاندمیک کرونا انجام داد. این مطالعه که به روش پژوهش کیفی از نوع تحلیل تماتیک بوده است. جامعه پژوهش شامل والدین دانش آموزان دوره ابتدایی استان خراسان جنوبی که با روش نمونه‌گیری هدفمند انتخاب و در نهایت داده‌ها با ۳۶ نفر از آن‌ها به اشباع رسید. ابزار گردآوری داده‌ها در این پژوهش به دلیل جدید بودن موضوع و فقدان نظریه کافی در خصوص موضوع پژوهش مصاحبه‌های اکتشافی نیمه ساختاریافته بود. بعد از جمع‌آوری داده‌ها به تجزیه و تحلیل آنان به روش اشتراوس-کوربین پرداخته شد. از بین مفاهیم استخراج شده ۵۵ کدباز که در ۱۱ کدمحوری و ۳ کد انتخابی (علل زمینه‌ای، علل تربیتی و علل آموزشی) طبقه‌بندی شدند، به دست آمد. جهت بررسی روایی کدگذاری‌ها از توافق تخصصی متخصصان در مورد فرایند و ساختار کدگذاری‌ها و جهت بررسی پایایی آن با استفاده از فرم ارزیابی فرایند و ساختار کدگذاری نهایی از روش توافق بین ارزیاب‌ها استفاده شد که در نهایت ضریب ارزیاب‌ها ۰/۹۰ به دست آمد. یافته‌ها بیانگر این می‌باشند که در یک نگاه کلی افت تحصیلی معضل چندجانبه‌ای است که شیوه‌های پیشگیری از آن نیز چندجانبه و نیازمند همکاری و آگاهی مستمر والدین، مربیان و دانش‌آموزان از یک سو و برنامه‌ریزی‌های مسئولان آموزش و پرورش از سوی دیگر است.

پورمحمد (۱۴۰۱) در مطالعه ای که با موضوع افسردگی و افت تحصیلی نوجوانان انجام داد دریافت که افسردگی نوجوانان شوق و انگیزه در یادگیری را از آنها می‌گیرد و در اصل تاثیر یادگیری را کم میکند. نوجوانانی که دارای اختلال افسردگی هستند مهم ترین ویژگی برای یادگیری را ندارند افسردگی در نوجوانان باعث می‌شود انگیزه در آن‌ها از بین برود. در نتیجه میزان یادگیری یک نوجوان افسرده با افراد عادی متفاوت است. هدف از پژوهش حاضر بررسی میزان افسردگی و تاثیر آن بر افت تحصیلی دانش آموزان پسر مقطع متوسطه شهرستان رشتخوار در سال تحصیلی ۱۴۰۰-۱۳۹۹ می باشد. بدین منظور ۶۳ نفر از دانش آموزان پسر مقطع متوسطه اول مشغول به تحصیل در شهرستان رشتخوار به طور تصادفی انتخاب شدند که از هر پایه (هفتم، هشتم و نهم) به طور مساوی ۲۱ نفر بودند. برای جمع‌آوری اطلاعات از تست افسردگی بک (BDI) و معدل پایانی دانش آموزان برای بررسی افت تحصیلی استفاده شد. برای تجزیه و تحلیل داده‌ها از نرم افزار SPSS ۲۲ استفاده شد. نتایج و یافته‌های تحقیق نشان داد که بین میزان افسردگی با افت تحصیلی افراد رابطه معنی داری وجود دارد، ولی از لحاظ افسردگی و افت

4 -Repeters

5 -Drop Outs

6 -Allace and Wallace

تحصیلی بین این سه پایه تفاوت معنی داری وجود ندارد. فولادی (۱۳۷۱ به نقل از پولادی) در یک بررسی که در مورد ۱۴۹۰ دانش آموز پیرامون علل افت تحصیلی آنان و عدم آشنایی معلمان نسبت به وظایف خود انجام داد به نتایج زیر دست یافت. آزمودنی ها علل افت تحصیلی خود را و سهم هر کدام را به این شرح اعلام کرده بودند. عدم احساس مسئولیت (۱۵/۲ درصد)، ضعف شخصیت (۱۵/۱ درصد)، بیسوادی و کمی تجربه معلم (۱۲/۱ درصد)، احتیاج مالی (۱۰ درصد)، بی ایمانی (۹/۲ درصد)، عدم مراقبت نظام آموزشی (۸ درصد)، بی بره بودن از تربیت صحیح (۵ درصد)، محرومیت و عقده های روانی (۳/۱ درصد)، بی علاقه دانش آموزان به تحصیلی (۱/۸ درصد)، سایر، نامناسب بودن محل تحصیل (۱/۸ درصد)، نارضایتی از وضع محیط (۱/۸ درصد)، اشتغالات معلم (۱/۲ درصد) و یکنواخت بودن کار (۰/۵ درصد).

بررسی مطالعات انجام شده نشان می دهد که پژوهشگران بسیاری سعی کرده اند عوامل مداخله کننده در افت تحصیلی را شناسایی کنند ولی هر کدام با شیوه خاص خود این کار را انجام داده اند. در این تحقیق که از نتایج مطالعات دیگران کاملا استفاده کرده با شیوه ای متفاوت عوامل موثر در افت تحصیلی بررسی شده است.

نتیجه گیری

وقتی صحبت از افت تحصیلی می شود، منظور تکرار پایه تحصیلی در یک دوره و ترک تحصیل پیش از پایان دوره است. به عبارت دیگر افت تحصیلی شامل جنبه های مختلف شکست تحصیلی، چون غیبت مطلق از مدرسه، ترک تحصیل قبل از موعد مقرر، تکرار پایه تحصیلی، نسبت میان سنوات تحصیلی دانش آموز و سال های مقرر آموزش و کاهش کیفیت تحصیلات می شود. منظور از افت تحصیلی کاهش عملکرد تحصیلی و درسی دانش آموز از سطح رضایت بخش به سطح نامطلوب است. افت تحصیلی یعنی اینکه دانش آموز در هنگام تحصیل بعد از یک دوره موفقیت تحصیلی یا متوسط، به تدریج ظرفیت یادگیری او کاهش یافته و یا تکرار پایه تحصیلی داشته باشد. به طور کلی نمرات او نسبت به ماه قبل یا سال های قبل سیر نزولی محسوس از خود نشان می دهد. افت تحصیلی به عنوان شاخص اتلاف آموزشی، از نظر مفهوم عام به هرگونه ضعف در سواد آموزی و یا وجود بیسوادی گفته می شود. اما از نظر مفهوم خاص عبارت از محقق نشدن انتظارات آموزشی و شکست در اهداف آموزشی است و نابسامانی در فرآیند یاددهی - یادگیری را در بر می گیرد. ناکامی های تحصیلی به شکل گریز از مدرسه، تجدیدی، مردودی و ترک تحصیلی به منصف ظهور می رسد. افت تحصیلی وضعیتی است که شاید خیلی از خانواده ها و دانش آموزان رو درگیر خودش کرده باشد. وقتی صحبت از افت تحصیلی می کنیم منظورمون شرایطی هست که در اون عملکرد درسی یک دانش آموز نسبت به دوره قبل خود کاهش داشته باشد و این افت در تحصیل حتی به تکرار یک پایه تحصیلی و یا ترک تحصیل پیش از پایان اون منجر میشه. به بیان دیگه افت تحصیلی یعنی دانش آموزی در بیشتر دروس نمره پایین ۱۰ یا ۱۲ می گیرد و دیگه کسی از وضعیت درسی این دانش آموز رضایت نداره و حتی گاهی باید یک سال تحصیلی رو دوباره تکرار کنه و در نهایت ممکنه درس و مدرسه رو رها کنه و دیگه ادامه تحصیل ندهد(باسی، علی محمدی جلال آبادی، نیکخواه، شفیع رعیت(۱۴۰۱)). یکی از مشکلات شایع نظام های آموزشی در بسیاری از کشورهای جهان اعم از کشورهای پیشرفته و عقب مانده یا در حال رشد، پدیده شکست تحصیلی است که به صورت مردودی، تجدیدی، تکرار پایه و ترک تحصیل داوطلبانه یا اجبرای ظاهر می شود. نگرانی و علاقه نسبت به مطالعه این پدیده و کشف علل آن توجه اندیشمندان بسیاری را بخود معطوف نموده است. بخش اعظم این توجه ناشی از زیانهای مالی، اقتصادی، فرهنگی و علمی است که متوجه دولتها و خانواده ها می شود این مشکل از دیرباز گریبانگیر نظام آموزشی کشور ما نیز بوده است. به طوری که میزان مجموع خسارتهای اقتصادی ناشی از افت تحصیلی در سال ۱۲۶۵ تقریباً معادل ۱/۱۴ برابر کل هزینه های جاری آموزش و پرورش بوده است. در سال ۱۳۶۷ این رقم به ۱/۲۶ برابر افزایش یافته است (فولادی، ۱۳۷۱ به نقل از پولادی ۱۳۷۵). در برنامه ۵ ساله اول در مجموع ۵۱۷ میلیارد ریال صرف کسانی شده است که پایه تحصیلی را تکرار کرده اند، در حالی که مجموع هزینه های جاری آموزش و پرورش طی برنامه اول ۲۵۰۰ میلیارد ریال بوده است. تعداد مردودین مقطع تحصیلی در سال ۶۳-۱۳۶۲، ۱/۴۲۱/۳۳۰ نفر بوده که می بایست حدود ۳۵ الی ۴۷ هزار کلاس مجدداً برای آنها دایر گردد(هاشمی، ۱۳۷۱ به نقل از پولادی ۱۳۷۵). با توجه به امار و ارقام ارائه شده، تلاش برای شناسایی و کشف عوام مهم افت تحصیلی و شناخت بیشتر این پدیده،

ضروری به نظر می‌رسد. زیرا که ارائه راهبردهای کاربردی و اقدامات عملی جهت کاهش ضایعات ناشی از افت تحصیلی و خسارتهای سنگین اقتصادی و فرهنگی ناشی از آن، مستلزم تحقیق و پژوهش‌های گسترده‌ای در این زمینه است. بطور کلی عوامل متعدد و پیچیده‌ای سبب افت تحصیلی می‌شوند که باید برای برون رفت از این معضل راهکارهایی اندیشیده شود تا بیشتر از این شاهد افت و ترک تحصیلی در مقطع ابتدایی نباشیم.

منابع

پورمحمد، زهرا (۱۴۰۱) بررسی میزان افسردگی و تاثیر آن بر افت تحصیلی دانش آموزان پسر مقطع متوسطه شهرستان رشتخوار، مجله مطالعات روانشناسی و علوم تربیتی (دانشگاه تاکستان) « بهار ۱۴۰۲، دوره نهم - شماره ۱(۱) (13) صفحه - از ۲۵ تا ۳۷)

باسی، رقیه و علی محمدی جلال آبادی، فریبا و نیکخواه، صدیقه و شفیق رعیت، فرزانه (۱۴۰۱) علل افت تحصیلی دانش آموزان، دومین کنفرانس ملی مطالعات کاربردی در فرایندهای تعلیم و تربیت، بندرعباس. <https://civilica.com/doc/1626806>

جعفر طباطبایی، تکتب سادات، سرفرازی، الهه. (۱۴۰۲). واکاوی افت تحصیلی دانش آموزان ابتدایی با تاکید بر آموزش مجازی برنامه شاد در پاندمیک کرونا. *فصلنامه فن آوری اطلاعات و ارتباطات در علوم تربیتی*. 67-49, (3)13, ,

خیامی آبیژ، حمزه و گودرزی، رضا و حیدری، مرتضی و راجی، علیرضا (۱۳۹۴) افت تحصیلی (علل و راهکارها)، دومین کنفرانس ملی توسعه پایدار در علوم تربیتی و روانشناسی، مطالعات اجتماعی و فرهنگی، تهران، <https://civilica.com/doc/394644>

رئیس، نعیم و آژوغ، مرضیه و ایرندگانی، نعیمه و ایرندگانی، حلیمه (۱۴۰۰) بررسی افت تحصیلی دانش آموزان ابتدایی، سومین کنفرانس ملی پژوهش‌های نوین در تعلیم و تربیت، روانشناسی، فقه و حقوق و علوم اجتماعی، شیروان، <https://civilica.com/doc/1629278>

Aguilera-Hermida, A. P. (2020). College students' use and acceptance of emergency online learning due to COVID-19. *International Journal of Educational Research Open*, 1, 100011.

Al-Zoubi, S. M., & Younes, M. A. B. (2015). Low academic achievement: Causes and results. *Theory and Practice in Language Studies*, 5(11), 2262.

Azizi, Z., & Hosein nejad, H. (2021). Opportunities and Threats of Virtual Learning in the Corona Pandemic Era: A Phenomenological Study. *Information and Communication Technology in Educational Sciences*, 12(46), 153-173. (in Persian).

Bang, H. J. (2011). What makes it easy or you to do your homework? An account of newcomer immigrant youths' afterschool academic live.

Basham, J. D., Blackorby, J., & Marino, M. T. (2020). Opportunity in Crisis: The Role of Universal Design for Learning in Educational Redesign. *Learning Disabilities: A Contemporary Journal*, 18(1), 71-91. Bolkan, S., & Goodboy. A (2014). Communicating charisma in instructional setting: indicators and effects of charismatic teaching. *College teaching*, 62, 136-142.

Bronfenbrenner, U., & Morris, P. A. (1998). The ecology of developmental processes. In W. Damon & R. M. Lerner (Eds.), *Handbook of child psychology: Theoretical models of human development* (pp. 993-1028). John Wiley & Sons Inc.

Castro, M. X., pasito- Cassas, E., Lopez - martin, E., Lizasoain, L., Navarro, E., & Gari, L. (2015). Parent involvement on student academic achievement: A meta - analysis. *Educational Research Review*, 14, 33-46.

Darling-Hammond, L., & Cook-Harvey, C. M. (2018). *Educating the Whole Child: Improving School Climate to Support Student Success*. Learning Policy Institute, Palo Alto, CA: Learning Policy Institute.

Dong, C., Cao, S., & Li, H. (2020). Young children's online learning during COVID-19 pandemic: Chinese parents' beliefs and attitudes. *Children and youth services review*, 118, 105440